

ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА У ВЗАЄМОДІЇ ФІЗИЧНОГО ТА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Т.Т. Ротерс

Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Одним з найважливіших напрямків сучасного виховання є розвиток духовності підрастаючих поколінь. Проблема духовності школярів, розвиток їх духовно-тілесної цілісності виступає складовою часткою процесу фізичного виховання. На сьогодні змінюється світогляд сучасного школяра, його ціннісні орієнтації і в цьому процесі рівень духовності кожної особистості складає загальну картину духовності суспільства. Від цього значною мірою залежить основний вектор духовного розвитку, підґрунтям якого виступають цінності здорового способу життя, мотиваційні компетенції, створення в учнів індивідуальних ціннісних орієнтацій на заняттях фізичними вправами, задоволення соціально-значущих й особистісних потреб.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Аналіз літературних джерел наводить на думку, що поняття «духовність», «духовна культура» виступають важливими елементами сучасного науково-педагогічного дискурсу. Сучасні педагоги духовність трактують як внутрішню силу особистості, стрижень життя, ієрархію загальнолюдських цінностей, творчість за законами краси. Домінантами процесу духовного розвитку людини Г. П. Шевченко визначає такі компоненти як істина, добро та краса. Духовність розглядається як поняття, що відбиває цінності і смислу.

Складовою духовного розвитку є виховання душі. Як зазначає О. П. Омельченко [1], духовність належить розглядати в динаміці, як процес, що змінюється протягом життя. Цей феномен визначається особливостями проривання особистості по ієрархії ціннісних смислів і опануванням духовною культурою. По суті це і є ознакою духовного розвитку особистості школяра.

Розвиток особистості школяра здійснюється в певному просторі, у нашому аспекті — в просторі

фізичної культури. Духовні цінності і смисли до занять фізичною культурою як найкраще формується в процесі фізичного виховання.

Виділення невирішених раніше частин проблеми, котрим присвячується означена стаття. До невирішених проблем слід віднести кваліметрію духовності та психолого-педагогічні моделі духовного розвитку школярів, педагогіку духовності у взаємодії фізичного та естетичного виховання, а також ритмічний розвиток школярів в процесі музикально-ритмічної діяльності.

Формування цілей статті (постановка завдань). Завданнями нашого дослідження виступають:

1. Зробити огляд літературних джерел з проблем взаємодії фізичного і духовного, фізичного і естетичного виховання на основі історико-філософського, історико-педагогічного і психологічного аналізу.

2. Розробити концептуальні засади взаємодії фізичного й естетичного виховання в структурі педагогіки духовності.

3. Сформулювати теоретичні засади розвитку особистості школяра на підставі виховання відчуття ритму й на основі цього обґрунтувати модель ритмічного розвитку у взаємодії фізичного та естетичного виховання.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих результатів.

У процесі розв'язання та реалізації завдань роботи було визначено, що розвиток особистості у взаємодії фізичного і духовного, фізичного і естетичного виховання ґрунтується на спільній меті — виховання гармонійно розвиненої людини у сукупності духовного багатства та фізичної досконалості. Для цього в античності існували музичне та гімнастичне виховання з метою впливу на душу особистості, її гармонію через духовно-тілесну цілісність, в якій гімнастика одухотворена, а музика мислиться як гімнастика душі (Платон). Завдання розвитку духовно-тілесної цілісності особистості з використанням фізичних та духовних вправ

виступають у педагогіці гуманізму (Т. Мор, Ф. Рабле, М. Монтень, М. Фічіно, Т. Кампанелла), у педагогічних системах Я. Коменського, Д. Локка, Ж. -Ж. Руссо, К. Гельвеція, Д. Дідро. Великим досягненням того часу було виникнення поняття «фізична освіта» (Песталоцці), в основі якого почуття порядку, гармонії, краси та спокою складають духовну базу виховання фізично освіченої людини. Це поняття не втратило своїх істотних ознак і нині.

Другий підхід у вирішенні завдань взаємодії фізичного та духовного, взаємозв'язку фізичного та естетичного виховання базується на визначенні спільних засобів розвитку особистості, до яких належать гімнастика, танці, музично-ритмічні вправи. Методологічним підґрунтям використання цих засобів виступають теоретичні положення Г. Фіта, Яна, А. Шпіса, П. Лінга, Амороса про красу рухів. Гутс-Мутс, наприклад, красу рухів ототожнював з технікою фізичних вправ і точністю виконання форми рухів. Ця дуже важлива ідея для визначення суті взаємозв'язку фізичного й естетичного виховання через красу і культуру рухів знаходить місце в наукових висновках М. Бернштейна. Ми поділяємо точку зору П. Блонського, В. Сухомлинського про красиві та ритмічні рухи, за допомогою яких найбільш вдало можуть розв'язуватися завдання гармонійного розвитку учнів у взаємодії фізичного та естетичного виховання.

Вирішення завдань дослідження проблеми всебічного та гармонійного розвитку особистості у взаємодії фізичного та духовного, фізичного й естетичного виховання переконує в тому, що людина являє собою сукупність духовно-естетичної, тілесно-естетичної та зовнішньої художньо-виразної сутності. До того ж ніякої духовності не існує поза людським тілом та зовнішніми формами його рухів. На підставі цього ми висунули концептуальну ідею: продуктом взаємодії фізичного та естетичного виховання може бути музично-ритмічний розвиток особистості. Саме ритм є природно духовною та тілесною сутністю людини. Він пов'язаний з музикою, яка впливає на емоції людини. Тому цілеспрямований розвиток ритму буде сприяти вихованню як естетичних, так і фізичних якостей особистості. Найбільш доцільно спостерігати цей розвиток через внутрішню сутність людини і її зовнішні прояви в русі.

Суттєвою особливістю розробленої дослідженні концепції є ідея, що ритм виступає невід'ємною частиною гармонійного розвитку. Школяр до свого «я» включає і своє тіло, через яке він за допомогою фізичних рухів може виразити внутрішні, духовні якості. Фізичні рухи розподіляються в обумовленому просторі й часі, мають свій діапазон і виразність, їм притаманна краса і амплітуда, напрямок та темп, а комплексною характеристикою тілорухів висту-

пає ритм (Л. Матвеев, С. Янаніс). Він обумовлюється функціональними особливостями центральної нервової системи (І. Павлов, І. Сеченов, О. Ухтомський) та має моторну природу (Б. Теплов, Д. Елькін, Т. Козіна, Н. Огородникова).

Головна концептуальна ідея полягає в тому, що з багатьох взаємозв'язків фізичного та естетичного виховання ми виділяємо домінуючий компонент — це ритм, через формування якого можна простежити розвиток особистості школяра як фізичний, так і естетичний. Ця концептуальна ідея засновується на тому, що ритм виступає складовою частиною як фізичного, так і естетичного виховання. У фізичному вихованні ритм — це засіб впливу на тіло школяра через розвиток ритмічної здібності чергувати м'язову напругу з відпочинком, виявляти взаємозв'язок та часову послідовність рухів, встановлювати співвідношення окремих моментів руху, варіювати темп, форму, швидкість і при цьому заощаджувати фізичні та вольові сили.

В естетичному вихованні ритм є тією першоосновою, яка поєднує в єдине ціле закладене природою в особистості школяра почуття краси. Ритм в естетичному вихованні — це засіб впливу на духовність школяра. Функції ритму в естетичному вихованні визначаються виразністю (Г. Гегель, В. Плеханов, А. Шопенгауер), емоційністю (Л. Сакетті, О. Чижевський), творчими можливостями в створенні художнього образу (М. Бахтін, К. Станіславський). Ритм пов'язується з музичним та поетичним мистецтвом як основний засіб виховання творчої особистості (Ю. Кремльов). Музичні ритми впливають на психічну сферу людини, викликаючи бажання супроводжувати музику тілорухами (Н. Ветлугіна, Л. Воскресенська).

Теорія розвитку особистості школяра через ритм у взаємодії фізичного та естетичного виховання базується на тому, що у школярів розвивається ритм руховий і ритм музичний на підставі відчуття ритму.

У фізичному вихованні відчуття ритму залежить від відчуття простору, відчуття часу, відчуття точності м'язових зусиль (Н. Александрова, К. Бюхер, М. Бурцева, Е. Далькроз, Д. Донський, Н. Збруєва). Відчуття музичного ритму базується в своїй основі на відчутті звуків різних тривалостей та визначенні їх тривалості в рухах (С. Максимов, І. Способін). З цього приводу Б. Теплов стверджує, що схоплювати та репродукувати музичний ритм можливо тільки на підставі відчуття ритму, тобто на основі музичного критерію, який спирається на моторику.

Теорія взаємодії фізичного та естетичного виховання базується на тому, що насолода ритмом залежить від відчуття ритму рухового. Звуковий ритм впливає на психічну сферу людини своєю музичністю. Єднання ритму рухів та ритму музики має велике емоційне та м'язове задоволення

(В. Белінович). Це пояснюється тим, що рухова дія, як і музика, розподіляється у часі. Просторовий ритм пластичних рухів співвідноситься з часовим ритмом музики. Музика підказує рухи та обмежує їх у часі, просторі відповідно до м'язових зусиль. А рух, у свою чергу, допомагає школярам зрозуміти музику та виразно передати її через створення музично-ритмічного образу. Для цього рухи повинні бути емоційно виразними та музично ритмічними. Саме у таких рухах зливаються тіло і дух (О. Лосев). Особистість школяра стає часткою музики, дитина відчуває музику в своєму тілі і через тіло висловлює пориви душі своїми рухами [2].

На підставі таких теоретичних узагальнень ми розробили модель ритмічного розвитку особистості школяра у взаємодії фізичного та естетичного виховання, згідно з якою ритмічний розвиток проходить в єдиному процесі фізичного та естетичного виховання, де цілеспрямовано виховується ритм руховий та ритм музичний за допомогою фізичних і музично-ритмічних вправ. Результат ритмічного розвитку визначається кількісними та якісними змінами відчуття ритму на підставі музично-ритмічної діяльності. Кількісні зміни виявляються в тому, що школяр оволодіває відчуттям часу, відчуттям простору, відчуттям точності м'язових зусиль. Якісні — дають себе знати в красі, виразності, ритмічності рухів, у розумінні краси музики.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Специфічна сутність естетичного виховання в фізичному складається з формування тілесної краси і виразності рухів, формування уявлень, почуттів, потреб у фізичному вдосконаленні.

Специфічна сутність фізичного виховання в естетичному виявляється в досягненні учнем фізичного вдосконалення, яке базується на основі гармонійного фізичного розвитку тілобудови, виховання фізичних якостей, зміцнення фізичного здоров'я. При цьому основний шлях естетичного виховання в процесі фізичного та фізичного виховання в процесі естетичного пов'язаний з вихованням відчуття ритму, грації, пластики, витонченості постави і ходи, у вихованні краси рухів які є підставою духовного розвитку особистості в структурі педагогіки духовності.

Література

1. *Омельченко О. П.* Духовний розвиток учнівської молоді в регіональному культурно-освітньому просторі: Автореф. дис. канд. пед. наук. — Луганськ, 2006. — 20 с.
2. *Лосев А. Ф.* Философия. Мифология. Культура. — М.: Политиздат, 1991. — 525 с.

Худолій О.М.
X98 Основи методики викладання гімнастики: Навч. посібник. В 2-х частинах. — 3-є вид., випр. і доп. — Харків: «ОВС», 2004. — Ч. 1. — 414 с.
 ISBN 966-7858-35-9

У першій частині посібника розглянуті загальні питання теорії гімнастики, а також засоби і методика розвитку рухових здібностей та навчання гімнастичним вправам.

Посібник рекомендовано викладачам і студентам факультетів фізичного виховання педагогічних інститутів та вчителям фізичної культури середніх загальноосвітніх шкіл.

Рекомендовано

*Міністерством освіти і науки як навчальний посібник
 для студентів вищих навчальних закладів
 (лист № 14/18.2-1928 від 17.11.2003 р)*